

معاونت بررسی های اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

نگاهی بر وضعیت سرمایه گذاری در ایران

تهیه کننده: فاطمه علیزاده آغ اسمعیلی

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

شهریور ۱۴۰۲

از طریق پست الکترونیکی زیر می توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

مقدمه

رشد و شکوفایی اقتصاد هر کشور به سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب بستگی دارد. هدایت جریان‌های پولی و وجوه سرگردان به سمت کارهای تولیدی باعث رشد اقتصادی، افزایش تولید ناخالص ملی، ایجاد اشتغال، افزایش درآمد سرانه و در نهایت رفاه عمومی را به دنبال خواهد داشت. اهمیت سرمایه‌گذاری برای رشد و توسعه اقتصادی به اندازه‌ایست که آن را به یکی از اهرم‌های قوی برای رسیدن به توسعه تبدیل نموده است. رشد اقتصادی و افزایش رفاه عمومی در بلندمدت، بدون توجه به سرمایه‌گذاری و عوامل موثر بر رشد آن امکان‌پذیر نمی‌باشد.

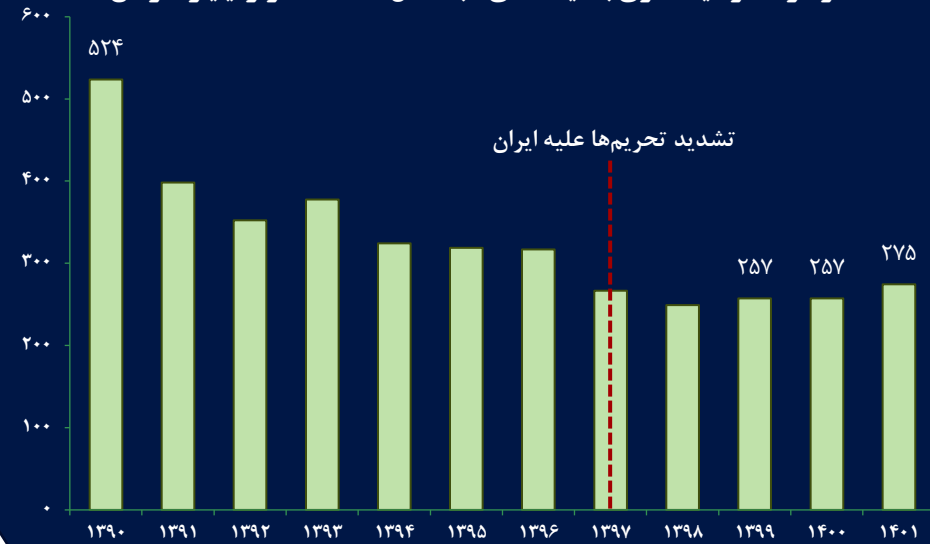
سرمایه‌گذاری فرآیندی استراتژیک و بلندمدت است که در آن تخصیص منابع کلان و قابل توجه مدنظر بوده و از ویژگی‌های مهم آن بالا بودن ریسک و به تبع آن انتظار کسب بازده بالا است. سرمایه‌گذاری، انکارناپذیرترین مولفه و عامل برنامه‌ریزی برای دستیابی به اهداف توسعه است. تفکر استراتژیک در تدوین برنامه‌های راهبردی، کلان اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در محیط چالشی امروز، ضرورت و اهمیت سرمایه‌گذاری را قطعی نموده است.

با توجه به اهمیت موضوع گزارش حاضر به بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری در ایران پرداخته و با مد نظر قرار دادن هدف، ضمن اشاره به موانع و مشکلات در باب سرمایه‌گذاری، به صورت خلاصه به پیشینه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران اشاره می‌کند.

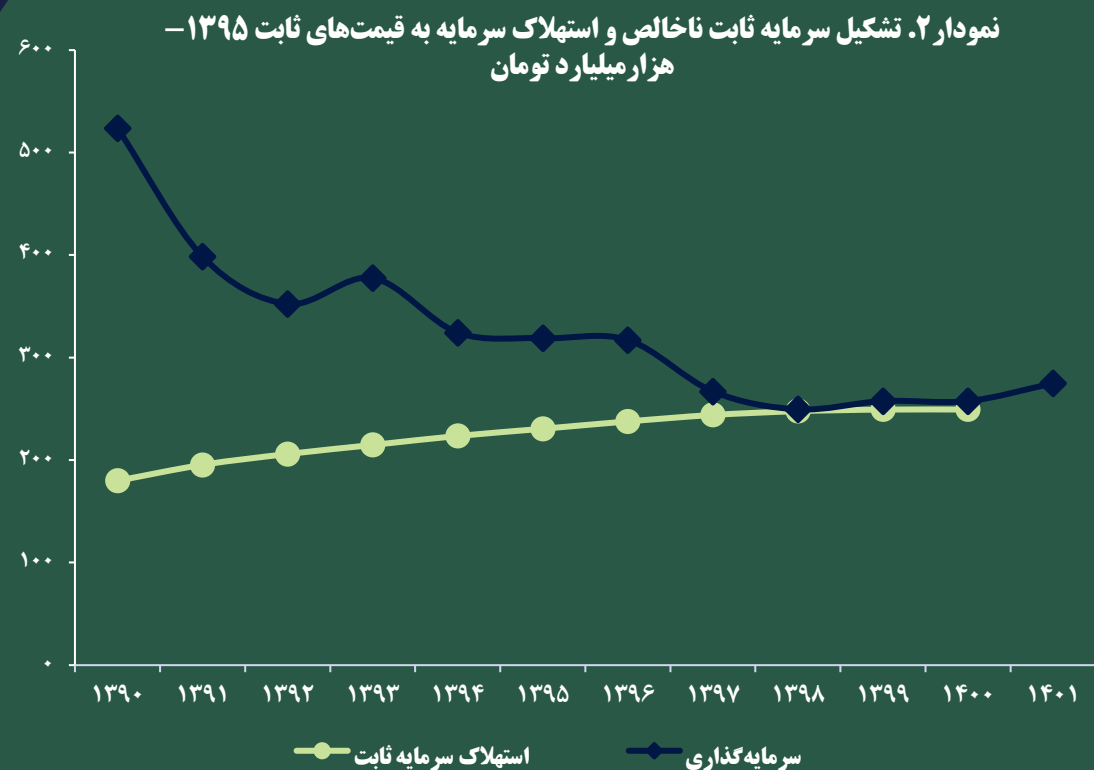
سرمایه‌گذاری واقعی

- طی بازه زمانی منتهی به سال ۱۴۰۱، روند عمومی تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵، نزولی بوده و میانگین نرخ رشد سالانه سرمایه‌گذاری طی این بازه زمانی، منفی ۵.۷ درصد است.
- کمترین رقم سرمایه‌گذاری واقعی کشور به قیمت‌های ثابت، مربوط به سال ۱۳۹۸ و برابر با ۲۴۹ هزار میلیارد تومان است که کمتر از نصف رقم سال ۱۳۹۰ است.
- در سال ۱۴۰۱، سرمایه‌گذاری واقعی کشور ۱۸ هزار میلیارد تومان افزایش یافت که نسبت به سال ۱۴۰۰ رشدی معادل ۶.۷ درصد را تجربه کرده است.

نمودار ۱. سرمایه‌گذاری به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ - هزار میلیارد تومان

سرمایه‌گذاری / استهلاك

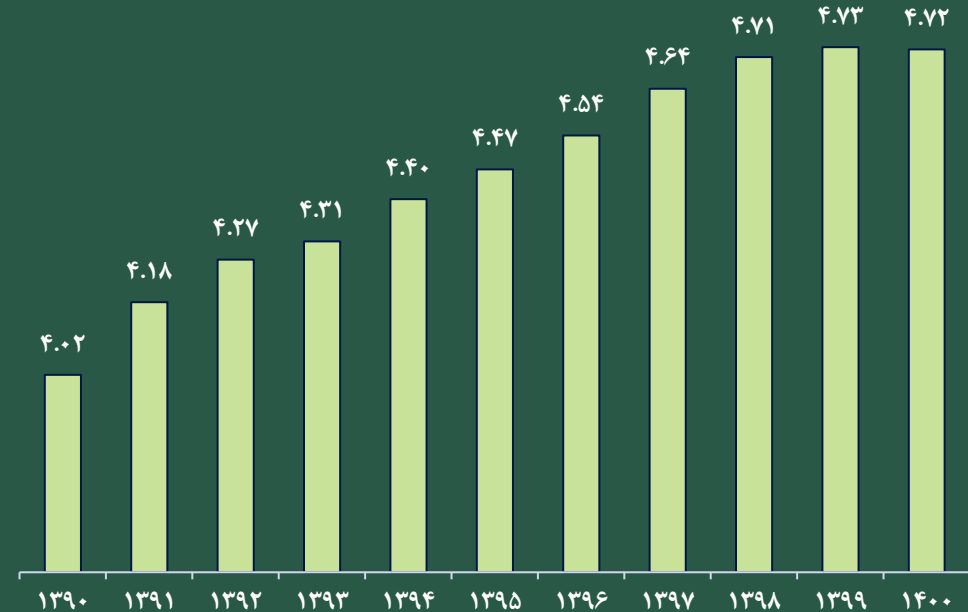
منبع: بانک مرکزی

برای سومین سال متوالی و بر اساس داده‌های به قیمت ثابت برای ۱۳۹۵ بانک مرکزی، در سال ۱۴۰۰، تقریباً استهلاك سرمايه با رقم سرمايه‌گذاری جديد در این سال برابر شده است. این اتفاق بدین معنی است که کاسته‌شدن سرعت رشد سرمايه‌گذاری، موجب شده تا استهلاك سرمايه‌گذاری‌های قبلی با سرمايه‌گذاری‌های جديد برابری کند و شکاف بین این دو رقم به حداقل برسد. استمرار عدم رشد و یا افت سرمايه‌گذاری، می‌تواند نگرانی بیشتری گرفتن استهلاك از سرمايه‌گذاری جديد را تشدید کند.

تحلیل تحولات مصرف سرمایه (استهلاک)

نسبت استهلاک به موجودی سرمایه در نمودار ۳، نشان داده شده است. طی ده سال اخیر به طور میانگین رقمی حدود ۴.۵ درصد از ارزش موجودی سرمایه ثابت در اقتصاد ایران مستهلک می‌شود. بنابراین لازم است هر سال به میزانی تشکیل سرمایه جدید انجام شود تا نه تنها استهلاک درایی‌های موجود جبران شود، بلکه ظرفیت جدیدی برای افزایش تولید ناخالص داخلی نیز ایجاد شود.

نمودار ۳. نسبت استهلاک به موجودی سرمایه قیمت ثابت سال ۱۳۹۵ - درصد

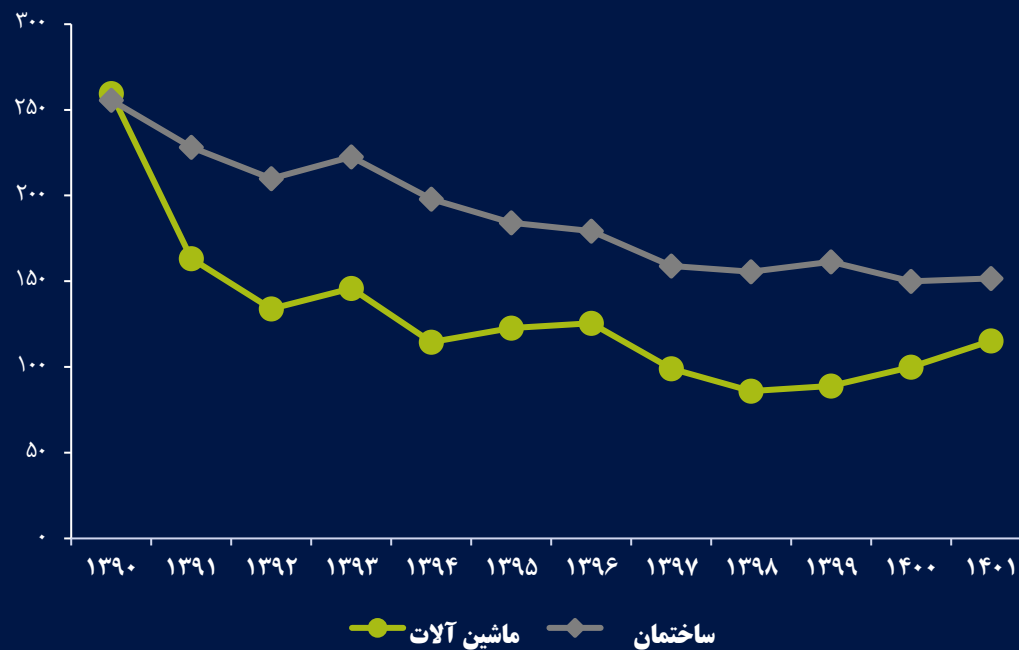

- روند عمومی سرمایه‌گذاری واقعی در حوزه ماشین‌آلات و ساختمان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ کاهش یافته بوده به نحوی که سرمایه‌گذاری در ساختمان از حدود ۲۵۶ هزارمیلیارد تومان به قیمت ثابت ۱۳۹۵ در سال ۱۳۹۰ به ۱۵۲ هزارمیلیارد تومان در سال ۱۴۰۱ و سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات نیز از حدود ۲۶۰ هزارمیلیارد تومان در سال ۱۳۹۰ به ۱۱۵ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

- شدت تضعیف سرمایه‌گذاری در حوزه ماشین‌آلات طی بازه زمانی مورد بررسی بیش از تضعیف سرمایه‌گذاری در حوزه ساختمان است.

- کمترین میزان سرمایه‌گذاری واقعی در حوزه ماشین‌آلات و ساختمان مربوط به سال ۱۳۹۸ است که با وجود افزایش ارقام مزبور در سال ۱۳۹۹، همچنان فاصله قابل توجهی بین این ارقام با سطوح سرمایه‌گذاری در سال ۱۳۹۰ وجود دارد.

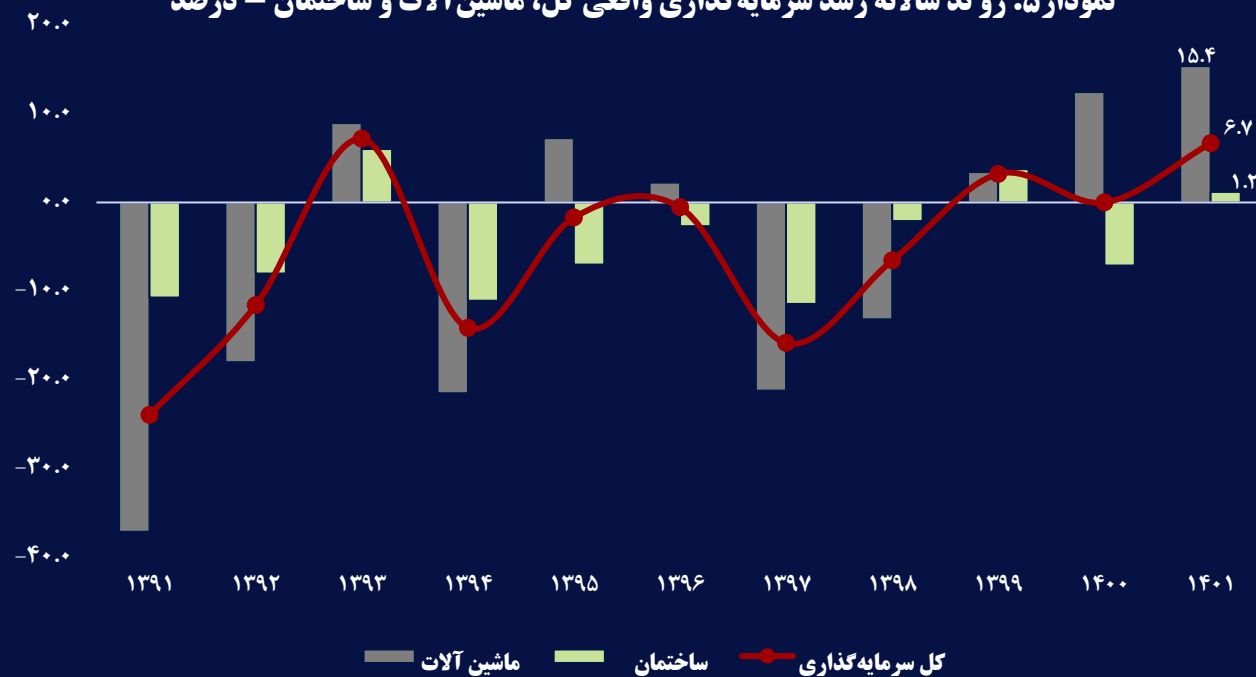
نمودار ۴. روند سرمایه‌گذاری واقعی به قیمت‌های ثابت ۱۳۹۵ - هزارمیلیارد تومان

رشد سرمایه‌گذاری

- طی دوره ده ساله ۱۳۹۱ الی ۱۴۰۱، فقط در چهار سال ۱۳۹۳، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ رشد کل سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران، مثبت و به ترتیب برابر با ۷.۱ درصد، ۳.۲ درصد، ۰.۰۱ درصد و ۶.۷ درصد بوده است. در همین بازه زمانی، طی نیمی از دوره رشد سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات، مثبت و فقط طی سه سال رشد سرمایه‌گذاری در ساختمان، مثبت است.
- میانگین نرخ رشد سالانه سرمایه‌گذاری در حوزه ماشین‌آلات طی این بازه زمانی، منفی ۷.۱ درصد و در حوزه ساختمان نیز منفی ۴.۶ درصد است.
- طی سال ۱۴۰۱، رشد سرمایه‌گذاری در حوزه ماشین‌آلات به دلیل افزایش تولید کالاهای سرمایه‌ای در این حوزه و همچنین افزایش واردات این گروه کالایی، رشد مثبت و بالای ۱۵.۴ درصدی داشت. رشد سرمایه‌گذاری ساختمان در سال مزبور نیز، ۱.۲ درصد بود.
- نکته قابل توجه در روند رشد سرمایه‌گذاری ایران این است که طی دهه ۸۰ میانگین رشد سرمایه‌گذاری مثبت بوده است. اما در دهه ۹۰ به میزان قابل توجهی کاهش و روند منفی به خود گرفته است. یکی از عمده‌ترین دلایل عدم رشد اقتصادی در دهه ۹۰ کاهش رشد سرمایه‌گذاری بوده است. در واقع به طور کلی پایین بودن سطح سرمایه‌گذاری در بیشتر کشورهای در حال توسعه مهم‌ترین دلیل اقتصادی پایین بودن رشد اقتصادی به حساب می‌آید و گرفتار شدن در تله فقر نیز رخ می‌دهد. در متون اقتصادی تله فقر زمانی ایجاد می‌شود که کاهش سرمایه، رشد اقتصادی را تحت تاثیر قرار دهد و یک نظام اقتصادی برای رهایی از فقر به سرمایه قابل توجهی نیاز داشته باشد.

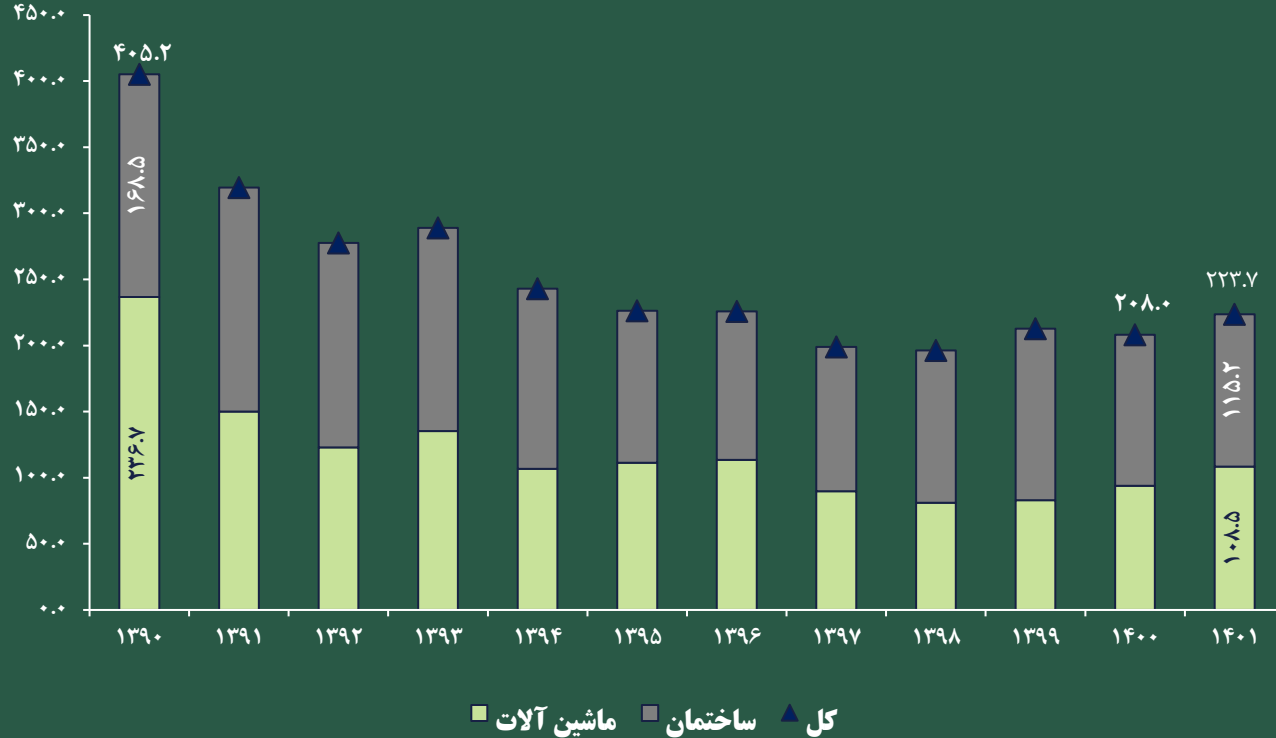
نمودار ۵. روند سالانه رشد سرمایه‌گذاری واقعی کل، ماشین‌آلات و ساختمان – درصد

منبع: بانک مرکزی و محاسبات کارشناسی

سرمایه گذاری بخش خصوصی

نمودار ۶. سرمایه گذاری واقعی بخش خصوصی به قیمت های ثابت سال ۱۳۹۵ - هزار میلیارد تومان

منبع: بانک مرکزی

- سرمایه گذاری صورت گرفته توسط بخش خصوصی در اقتصاد کشور طی سال های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱ با نوسانات و روند عمومی کاهشی همراه بوده است. میانگین نرخ رشد سالانه سرمایه گذاری واقعی بخش خصوصی طی بازه زمانی مذکور منفی ۵.۳ درصد است.

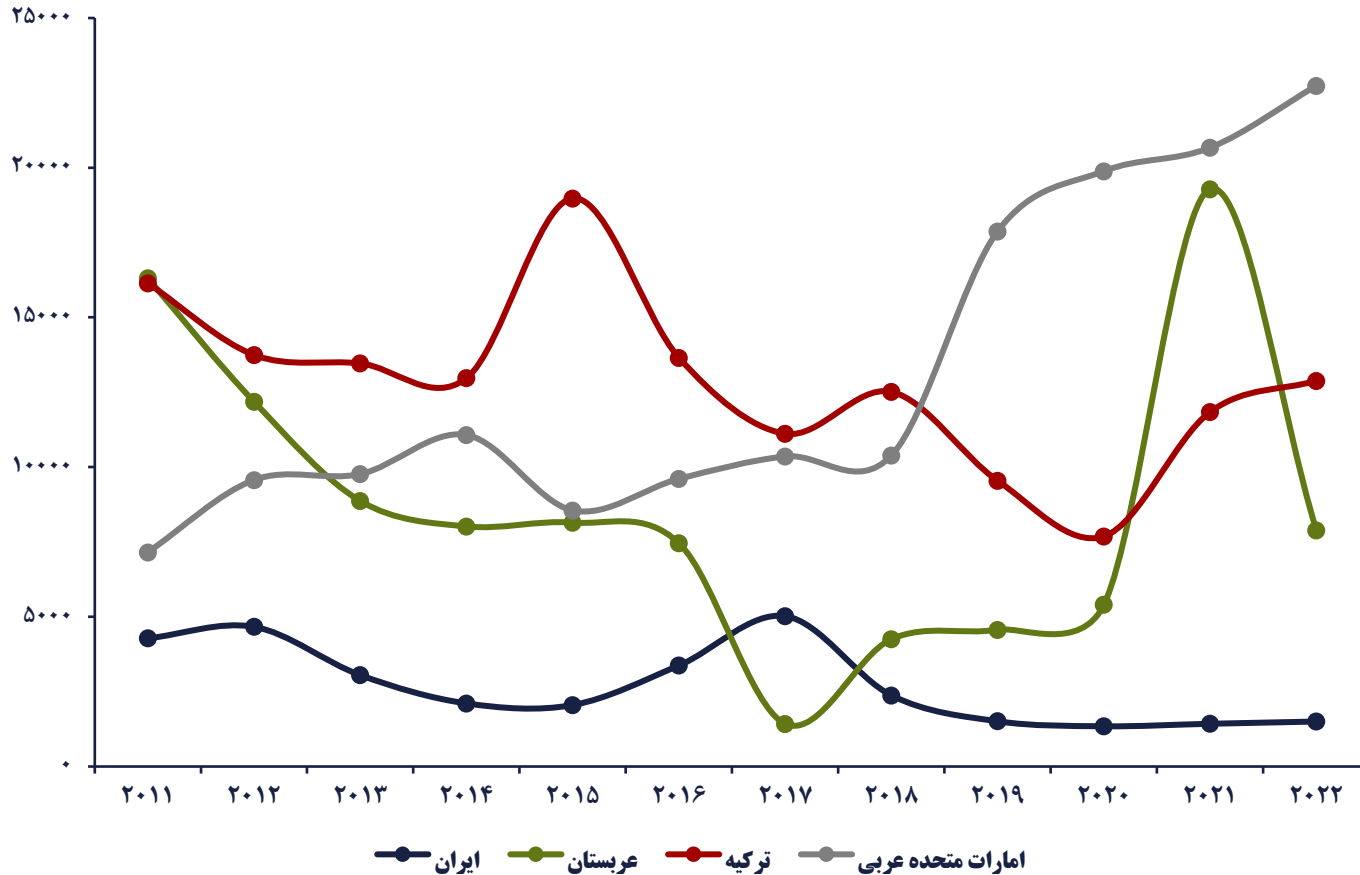
- کمترین رقم سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمان مربوط به سال ۱۳۹۷ و حدود ۱۰۹.۲ هزار میلیارد تومان بوده که اگرچه طی سه سال اخیر (۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱) این رقم بهبود یافته ولی همچنان کمتر از رقم ۱۶۸.۵ هزار میلیارد تومان سال ۱۳۹۰ است.

- کمترین رقم سرمایه گذاری ماشین آلات توسط بخش خصوصی در سال ۱۳۹۸ و حدود ۸۱ هزار میلیارد تومان بوده است.

- آمار گویای تضعیف به مراتب شدیدتر سرمایه گذاری مولد بخش خصوصی در حوزه ماشین آلات است.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

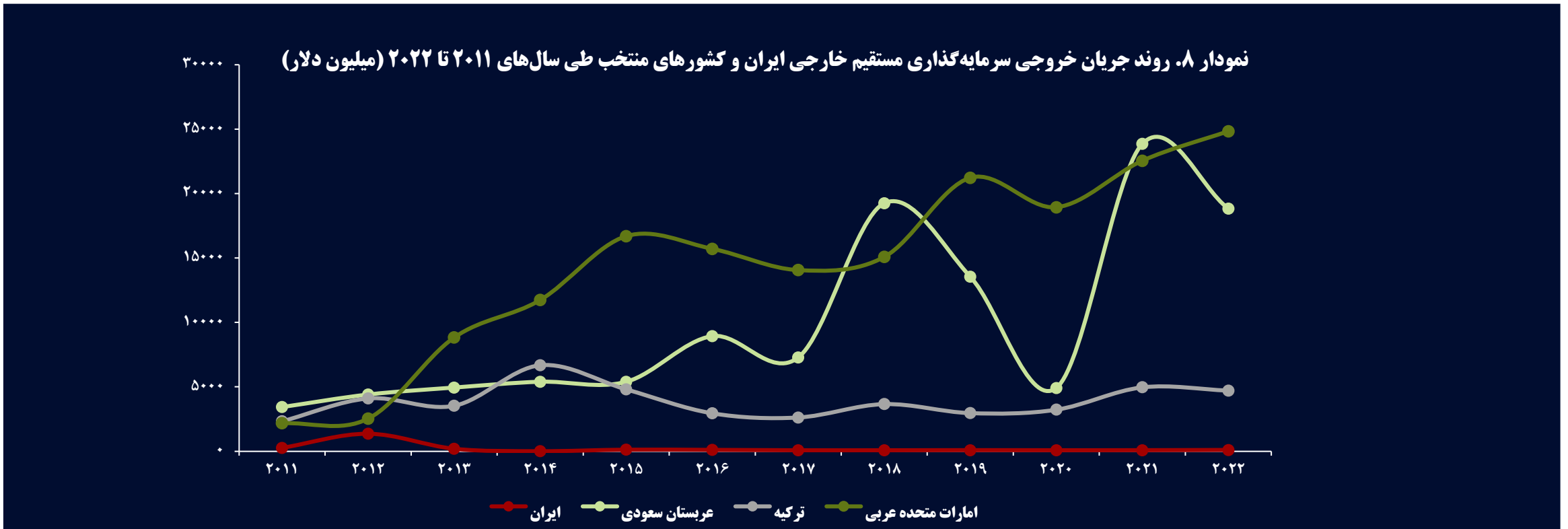
نمودار ۷. روند جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران و کشورهای منتخب طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۲ (میلیون دلار)

منبع: آنکتاد

بر اساس آمار آنکتاد و وفق نمودار روبرو، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران طی ده سال اخیر روندی با شیب ملایم را طی کرده و در سال ۲۰۲۲، رقم آن به ۱.۵ میلیارد دلار رسیده است. ایران در سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۱.۴ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب کرده بود که بدین ترتیب میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران در سال ۲۰۲۲ نسبت به سال قبل از آن حدود ۵.۳ درصد معادل ۷۵ میلیون دلار افزایش داشته است.

ایران در میان کشورهای جهان از حیث میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در رتبه ۷۹ طی سال ۲۰۲۲ قرار داشته است. امارات متحده عربی طی سال‌های اخیر توانسته روند صعودی جذب سرمایه‌گذاری خود را از سال ۲۰۱۹ آغاز و تا سال ۲۰۲۲ نیز ادامه دهد. طی سال ۲۰۲۲ این کشور از نظر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در منطقه خاورمیانه رتبه نخست را کسب کرده است.

منبع: آنکتاد

ایران در سال ۲۰۲۲ حدود ۱۰۰ میلیون دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای دیگر داشته است، این رقم برای سال پیش از آن ۸۲ میلیون دلار اعلام شده بود.

مهم ترین مشکلات و موانع ساختاری و اجرایی که موجب افزایش ریسک سرمایه گذاری داخلی می شود را می توان در مولفه های زیر خلاصه کرد:

- تعدد، بی ثباتی و نامتناسب بودن بسیاری از قوانین و مقررات اقتصادی کشور با شرایط جهانی
- فقدان استراتژی معین و ستاد تصمیم گیری مشخص در عرصه اقتصاد
- فراهم بودن شرایط خروج سرمایه از کشور
- افزایش تورم داخلی نسبت به تورم خارجی
- رانت جویی و عدم وجود شرایط رقابتی در عرصه سرمایه گذاری
- بی ثباتی در شاخص های اقتصاد کلان به ویژه تورم و نرخ ارز
- محدودیت ارتباط با کشورهای دیگر به منظور ورود دانش فنی و ماشین آلات جدید
- وجود بروکراسی های اداری پیچیده
- عدم تعریف و تضمین حقوق مالکیت
- عدم وجود سازو کار قضایی منسجم در حمایت از سرمایه گذاری داخلی

در بخش سرمایه‌گذاری خارجی در بازار سرمایه نیز موانع بسیاری وجود دارد. برخی از موانع به شرح زیر است :

عدم وجود قانون جامع در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی.

کوچک بودن ابعاد بازار سرمایه و بدهی ایران و عدم تناسب اندازه بازار با تولید ناخالص داخلی کشور.

عدم وجود زیرساخت‌ها و ابزار مناسب جهت پوشش ریسک نرخ ارز.

فقدان نظام بانکی با معیارهای بین‌المللی.

عدم اجرای استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی و حسابرسی مستقل.

وضعیت سنتی بورس تهران در بخش ریزساختارها، عدم تنوع ابزارهای معاملاتی، فقدان یا محدودیت زیرساخت‌های الکترونیکی بازار سرمایه و عدم اتصال به بازارهای سرمایه دنیا.

نبود دستور اقدام منسجم یا برنامه راهبردی بازار سرمایه، نگرانی‌های سیاسی و فرهنگی و عدم تقارن اطلاعاتی.

عدم توجه مستقیم به سرمایه‌گذاری خارجی در بازار سرمایه در قانون.

فرآیند طولانی اخذ مجوز و اخذ کد سهامداری بخاطر عدم یکپارچگی میان سازمان‌های ذیربط.

عدم یکپارچگی و غیرالکترونیک بودن فرآیندها در میان سازمان‌های ذیربط مانند مباحث ثبت افزایش سرمایه، اجرای استانداردهای گزارشگری و ...

تناقض مقررات در خصوص افتتاح حساب بانکی ریالی برای سرمایه‌گذار خارجی.

رویه سخت احراز هویت سرمایه‌گذاران خارجی مطابق قانون مبارزه با پولشویی.

محدودیت‌های سرمایه‌گذاری و انتخاب مدیران.

محدودیت در خروج سرمایه توسط سرمایه‌گذار خارجی.

